

לענין הלכה

הערות מעשיות בהל' בורר שבת

גליון 252

גליון זה מודפס לעורר לב המעיין בלבד ולא לסמוך עליו למעשה

להוציא גרעיני תפוח: המכין תפוח לאכילה ע"י שחותכו ורוצה להוציא ממנו את הגרעינים, הדבר תלוי במחלי' הנ"ל (וכן כתב המשנה ברורה ס' שכא ס"ק פד ועי' בארחות שבת שם סעי' צז). ולדעת החזון איש אפשר להקפיד לחתוך את האוכל של התפוח, ולהשאיר את הגרעינים במקומם וראה בהע' (ב) לשון החזון איש.

הגרעין של לימון הנמצא בתוך סלט: אסור להוציאו דהוה בורר פסולת מתוך האוכל, אבל רשאי להפריד את האוכל לצדדים או לכלי אחר ביד או בכף באופן שהגרעין ישאר בפני עצמו, דבאופן זה נמצא בורר את האוכל מן הפסולת, והיינו דוקא אם כוונתו לאכול את הסלט לאלתר (ארחות שבת פ"ג סעי' ג). ואם מוציא מעט אוכל עמו דעת המ"ב להתיר (בה"ל שיט ס"ד ד"ה הבורר) ודעת החזון איש (ס' נה) לאסור (ראה ארחות שבת עמ' קנד).

הזת דברים בתוך התערובת: אין היתר להזיז את הגרעין לפינה מרוחקת בקערה, כיון שהגרעין אינו נידון כמעורב בכל הקערה אלא רק בסביבותיו, ולכן כאשר מזיז אותו לצדדי הקערה בורר אותו מהמקום בו היה מעורב (ראה ארחות שבת פ"ג הע' מד).

בורר בעצמות דגים

האוכל דג שיש בו עצמות יש לו להיזהר שלא להיכשל באיסור ברירה, שהרי הפרדת העצמות מן הדגים אסורה כדין פסולת מן האוכל. ולכן יחזיק ידו אחת על העצם וימשוך האוכל אליו, והרי זה בורר אוכל מתוך הפסולת.

עי' בה"ל ס' שיט סעי' ד (ד"ה מתוך) שהאריך למצוא לימוד זכות על המקילים להוציא את בעצמות מהדגים בסמוך לסעודה, ומבואר שלכתחילה יש להחמיר בזה וכן פשוט לחזון איש ס' נד ראה בדינים והנהגות הנ"ל עי' ארחות שבת פ"ג סעי' קב. [ע"ע בכף החיים ס"ק מד בשם הבן איש חי דדין עצמות כדין הגרעינים ע"ש].

אין למחות: אמנם כתב המשנה ברורה שהמקילים להוציא את העצמות מהדג בסמוך לסעודה אין למחות בידם, והחזון איש (שם) כתב דאין בזה היתר כלל.

להוציא עצם עם מעט בשר: אם מוציא מן הדג עצם שיש עליו מעט בשר מהדג וכוונתו לתקן את האוכל לדעת המשנה ברורה מותר ולדעת החזון איש אסור. (ארחות שבת פ"ג סעי' קד).

ואם נוטל את העצם ואוכל את הבשר שעליה או מוצצה ואחר כך זורקה כתב בס' ארחות שבת (פ"ג סעי' קה) דמותר אף לדעת החזון איש, אף אם עיקר כוונתו לתקן את האוכל, משום שעוסק כאן במעשה שהוא דרך אכילה.

גרעיני אבטיח: יש מצדדים לומר שזה יותר חמור מבשאר פירות ואסור להוציא את הגרעינים גם לדעת המשנה ברורה כיון שהגרעינים מעורבין ממש עם הפרי (ראה ארחות שבת פ"ג סעי' צח, וכן דעת הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"י עמ' מא הע' ה) שצריך להכניס לפיו את האבטיח יחד עם הגרעינים, ואח"כ יוציא את הגרעינים מפיו וכן דעת החזון איש דינים

האוכלים בשבת לאחר ט"ו בשבט פירות שנשארו מטי"ו בשבט שמצוי בהם חששות של תולעים יש להיזהר בהל' בורר בשבת:

איסור בורר בתולעים בשבת

אסור לברור פסולת מאוכל בשבת. לכן אסור להסיר תולעים ממאכל, וכן אסור להוציא את הפירות הנגועים מבין הטובים, אפילו אם כוונתו לאכול את הפירות הטובים מיד (מ"ב ס' שיט ס"ק ח).

אך מותר להוציא את הפירות הטובים מבין הנגועים, מה שצריך לאותה סעודה שרוצה לאכול תכף (ולא יותר, דאז חייב – משנה ברורה (שם) ראה איל משולש פ"ו ס' לו).

פרי שנמצאה בו תולעת: אסור להסירה ממנו, ורשאי ליטול מבשר הפרי ולאכול ולהשאיר את התולעת במקומה (עי' מ"ב שם וארחות שבת פ"ג סעי' ג).

בורר בגרעיני פירות

גרעיני הפירות הם פסולת, והבוררם בשביל לאכול לאחר זמן או בכלי המיועד לזה, חייב (גם אם מוציא את האוכל) (עי' ס' איל משולש (בורר פ"ו ס' מט עמ' פ עי' מ"ב ס' שכא ס"ק פד, [ע"ע איל משולש פ"ג]).

סמוך לאכילה: פרי שיש בו גרעין כגון משמש ואפרסק או שזיף נחלקו בו הפוסקים אם מותר להוציאו -

דעת המשנה ברורה: מותר להוציא הגרעינים בשעה שאוחז הפרי בידו לאכלו (פמ"ג) וע"ש בשער הציון ס"ק צח דהטעם הוא משום דבשעת אכילה ממש מותר לברור הפסולת, וכמו שכתב בה"ל ס' שיט ס"ד ד"ה הבורר בשם הרמב"ן.

ואפשר שאף סמוך לסעודה מותר לברור הגרעינים, שכיון שאי אפשר באופן אחר זה דומה לקליפות (שער הציון ס"ק צט).

דעת החזון איש: (סו"ס נד) אסור לברור הגרעינים, ואפילו כשאוחז הפרי בידו לאכול.

מה יעשה לדעת החזון איש: וכיצד יעשה? יפתח השזיף או התמר, יאחז בגרעין בידו האחת, ובידו השניה ימשוך הפרי.

למשוך אוכל ופסולת שווה בשווה: ובדעת החזון איש האם מותר למשוך הגרעין מהפרי והפרי מהגרעין במעשה אחד בשווה:

עי' בס' דינים והנהגות ממרן החזון איש להג"ר מאיר גריינימן שליט"א (פ"י י"ג סעי' ד) בענין עצמות דגים (ע"ע להלן בזה) וז"ל אם דבוקין העצם והבשר ומחזיק העצם ביד אחת והבשר בשניה ומפריד: יש מקום לומר - דהוי כנוטל פסולת מתוך האוכל אף כשמושך את האוכל, ויש מקום לומר שמותר אף במושך את העצם, ויש מקום לומר - שצריך למשוך את האוכל ובה מותר. ונראה דבמושך האוכל יש להקל". (חזון איש או"ח ס' נד ס"ק ה).

^א ועי' באיל משולש פ' יג הע' יט שאע"פ שהבה"ל לא סמך על הרמב"ן, ורק בבבה"ל (שם ד"ה מתוך) כתב שאין למחות, בגרעינים שהפמ"ג מצדד אף סמוך לסעודה מותר (ע"ש). בזה בוודאי יש לסמוך על הרמב"ן הנ"ל, כן נראה לי ליישב דברי המ"ב שלא יסתור זא"ל. ועי' בכף החיים ס"ק מה שכתב היתר זה בשם הבן איש חי [אלא שחילק בין גרעין אחד לכמה גרעינים], וכן בקצות השולחן ס' קכה כתב היתר זה בשם הצ"צ.

^ב עוד כתב שם "שזיפין ושאר פירות שסדקן ורוצה להסיר הגרעין בידו אחת ומושך את הפרי בידו השני ושאר הגרעין בידו ומשליכו, ואם מקפל האוכל עד שהגרעין נופל שפיר דמי, ופעמים שאינו מספיק לאחוז הגרעין והוא נופל כיון שאחזיתו רפוי ונראה דאין איסור בדבר כיון שאוחז האוכל בידו ואין בו דרך אכילה באופן אחר חשיב דרך אכילה ולא חייל עלי' שם בורר, וכן הדין בגרעיני תפוחים כיוצא בו עכ"ל.

^ג לא נאמר איסור בורר אלא באופן שמוציא את החפץ או הפסולת מתוך התערובת, אבל אם אינו מוציאם רק מזיז אותם ממקום למקום בתערובת והכל נשאר מעורב כבתחילה הרי זה מותר (שביתת שבת בורר ס"ק לד, הגר"ז בסידורו, וכן משמעות הפמ"ג ס' שליט בא"א ס"ק יב, ראה ארחות שבת פ"ג סעי' מה).

האכלת תינוק

אם אינו יכול לעשות כך, כגון שמאכיל תינוק וכדו', כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' עד ברור אות ז) שמותר להוציא הגרעינים בידו סמוך לאכילה, וכן ליתן לתינוק יכול גם ליטול בידים - אלו שאין ניתזין בנענוע היד בכח.

ועל דרך זה דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שש"כ פ"ג הע' לד (מהדו"ח)) בגרעיני אבטיח שאם אינו יכול להסיר את הגרעינים על יד ניעור החתיכה, הנוהג להוציא את הגרעינים מהאבטיח יש על מי לסמוך, ובתנאי שיעשה זאת סמוך לסעודה.

הכנת דגים : והוסיף הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שם) שאף על פי שבאכילת דגים וכדו' ניתן להחזיק את העצמות ביד אחת ולמשוך את הדג ביד השניה, באבטיח אי אפשר לעשות כן, ולהכניס לפה את כל החתיכה עם הגרעינים אין זה מדרך האוכלים, ולפיכך כיון שגם בדגים רבו המתירים להוציא את העצמות, על כל פנים בגרעיני אבטיח יש להקל.

ולדעת החזון איש (ע' בדינים והנהגות לעיל) יש לעיין כיצד יעשה עבור תינוק, ואפשר להקפיד להוציא את הדג מתוך העצמות. [ואפשר עוד דאם לוקח את העצמות עם מעט אוכל ויאכלנו ואח"כ משליכו דגם לשיטתו שפיר דמי (ע' ארחות שבת הגי' פ"ג סעי' קה ה' שבת בשבת ח"א עמ' תר)].

הכנת דגים מערב שבת: הנה בקהילות אשכנז נהגו לאכול דגים טחונים (גפילטע פיש) כדי שלא להיכנס לחשש ברור בעצמות. וגם האוכלים דגים טריים יש חילוק בין אם הדג נחתך לרוחבו (סטייק) שיש בו יותר עצמות מאשר אם נחתך לאורכו (פילה). [ויתכן שהוא בגדר הוצאות שבת אם הוא יקר יותר].

ומי"מ כדאי תמיד להכין בערב שבת מנות דג ללא עצמות עבור הקטנים.

היוצא חוץ לתחום בשוגג

מעשה שהיה בשנת תשע"ט בחתן בן ישיבה, בשבת האופרוף, שלאחר שהתפלל נץ בשבת בבוקר התחיל לצלצל בבנין של הישיבה האזעקה של מכבי אש.

החתן שדאג מחילול שבת שייגרם ע"י הכבאים, מיד רץ לתחנת המכבי אש מחוץ לעיר כדי להגיד להם שזה היה טעות, ואין לחלל שבת כדי ליסוע לישיבה. אך בדרך לחזור לישיבה פתאום עלה בדעתו שהוא יצא חוץ לתחום, ועליו להישאר שם במקומו עד סוף השבת - (בשבת האופרוף)!

כשהגיע הזמן לקידוש וסעודת שבת וכולם חיכו לשמח את החתן שלא הגיע. התחילו לחפש אחריו והתלבטו האם להתקשר למשטרה לחפש אחריו משום חשש פיקוח נפש. ולאחר חיפושים ראו אותו עומד במקומו מרחוק. ושמו לב שכנראה יצא חוץ לתחום. ביררו את השאלה עם ראש הישיבה ועשו חשבון שאמנם שתחנת מכבי אש היתה חוץ לתחום, לאחר ששם לב שהוא יצא חוץ לתחום כבר חזר בשוגג לתוך התחום, ולכן הורה הראש ישיבה שמותר להיכנס לתוך העיר וע' שו"ע סי' תה סעי' ו' בשגג ונכנס תוך התחום).

והשאלה נשאלת האם באופן שיש חשש שיבאו משטרה לחפש אחריו, ועוד כווננים ויגררו בזה חילול שבת דאורייתא אם נתיר לו לעבור על איסור דרבנן של תחומין כדי למנוע כל החילול שבת הזה.

והשיב הגר"מ אנגלרד שליט"א (מוקד העירוב) שהמשטרה ואמבולנס עושים מלאכת פיקוח נפש שהוא מלאכת היתר, ולכן אין היתר לחלל שבת אפילו באיסור דרבנן כדי למנוע המלאכה שלהם.

וכמו שמצינו בחברי הצלה שהיה קריאה לאמבולנס, ע' בס' תורת היולדת להגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (מהדורה חדשה פי' כב) דאסור להתקשר לאנשי הצלה לומר להם שאין להם צורך לבוא, וכן הדין ביולדת שהזמינו עבורה אמבולנס, כיון שהם נוסעים בשבת בהיתר, ולכן אסור לעשות מעשה להתקשר.

[לסמוך על אמירה לנכרי: ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל (תורת היולדת עם הע' א) שאפילו ע"י נכרי אין לטלפן, אלא שמותר לומר לנכרי שיאמר לנכרי שיטלפן וכמבואר בחות יאיר נ"ג ובמשנה ברורה סי' שז ס"ק כד דכתב שבמקום הפסד גדול יש לסמוך עליו להתיר.

או שהנכרי יטלפן בשינוי וכמבואר במשנה ברורה סי' ש"מ ס"ק ד גבי אשה ששכחה ליטול צפרניים בערב שבת ע"ש].

ודעת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שמחויבים להודיע, [דהוי כמתעסק בתלוש ונמצא מחובר וע' ברע"א סי' ח דפטור מעונש וחסאת ומכל

מקום איכא איסורא דאורייתא, ואפילו באונס עבירה מיקרי ע"ש].
צריכים את אנשי הצלה: אכן אם יתכן צצריכים את אנשי הצלה אח"כ במקומם כתב בתורת היולדת שם דיש היתר להתקשר להם דיש בזה משום פיקוח נפש [דהיתרו לחלל שבת לחזור לביתם משום מניעת פיקוח נפש אח"כ וע' שם הערת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל דחלק על הוראה זו].

עוד יש לעיין בזה למה לא נתיר לחתן [או ליוצא חוץ לתחום] שכולם דואגים עליו ושולחים למשטרה וכו' להיכנס כדי למנוע נסיעה של המשטרה באופן שהם לא דתיים, דהרי יש אומרים שאם אחד אינו שומר תורה ומצוות עושה מלאכה של פיקוח נפש נכשל בנתכוון לעשות איסור ועלה בידו היתר שהוא גם עבירה (ע' מתני' במכות - האוכל בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה צריך כפרה). ואם כן אולי נתיר משום איסור זו. ועוד הם מכוונים לחלל שבת ולכן י"א שזה לא מלאכת היתר והוה מעשה שבת שאסור. ע' בבית הלוי (שמות פ"ב) וע"י שש"כ פ"ב הע' קכה בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל. (ע' שו"ע שכח סי' י"ג ומ"ב שם).

אכן יש לדחות דלא מצינו מוטב שיעבור על עבירה קלה כדי שלא יעברו על עבירה חמורה אלא במקום שמד (ראה בהע"ת).

שאלה לעיון - מה נקרא 'אכילה רגילה'?

בתקופה אחרונה התחילו לסמן מוצרים עם סוכר ברמה גבוה, שמן רווי, ושאר מאכלים לא בריאים בהוראת משרד הבריאות. השאלה היא עד כמה יש להקפיד על דברים אלו?

מחד גיסא - ידוע לנו מדברי חז"ל והרמב"ם על חשיבות הקפדה על בריאות כדי להיות בריא וחזק לעבודת ד' וכן הובא במשנה ברורה סי' קע ס"ק מה בשם השלי"ה יאכל הטוב והמועיל לו לרפואה, ולא מה שערב לו לפי שעוה' (ואולי כיום שיש לוגו הנייל אפשר שיש יותר תביעה להקפיד בדברים אלו).

ומאידך גיסא - מצינו "שומר פתאים ד' ", וכן הקפדה יתירה על דברים אלו עלול לגרום עצבות ולפעמים בעיות בשלום בית וכיוצא בו, ובדרך כלל יש בזה הוצאה כספית. [ובפרט שיש כאלו שנתפסים לקיצוניות, שעוסקים בענייני בריאות כל היום, ובאופן שזה מוריד מעבודת ד'].

למעשה - מהו ההנהגה הראויה איזה דרך ישרה שיבור לו האדם שנקרא 'אכילה רגילה' לכתחילה, בדיעבד, ואולי יש לחלק בין שבת לחול?

בגדלי שומר פתאים ד' ע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב סי' מ"ט), חו"מ ח"ב סי' ע"ו, או"ח ח"ה סי' לד), ע' בשו"ת אור לציון (ח"ג פרק כ' הע' ב'). וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' רצ"ה). וכן ע' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קנט).

נשמח לשמוע תגובות - בעזרה"ש נביא עוד בזה בגליון הבא

הגליון נתרם לעילוי נשמת
הגה"צ רבי נתן דוד
ב"ר ישראל יצחק פרידמן זצ"ל
מגדולי הת"ח בבני ברק שהיה מעורר השחר כל ימיו
ת.נ.צ.ב.ה

"ללמוד ולקיים" הערות מעשיות על סדר הדף היומי ניתן לקבל בדוא"ל

לתרומות הערות והארות, 0533-163-916 נא להשאיר הודעה
(מ. הרסקין מודיעין עלית)

ניתן לקבל הגילון במייל g089285647@gmail.com
תרומות עבור גליון 'לענין הלכה' דרך נדרים פלוס

^ד לעבור איסור כדי להציל בת ישראל משמד: ע' שו"ע סי' שו ס"ד מי שדועל לו שהוציאו נכרים את בתו מביתו בשבת כדי להוציאה מכלל ישראל, מצוה להשתדל בהצלתה, ואפילו על איסור דאורייתא כגון לצאת חוץ מג' פרסאות, כתב המ"ב (ס"ו ס"ק ג') שכל זה דווקא כשהוציאה מן הבית באונס, שבאופן זה אומרים לאדם לעבור איסור קל כדי שלא יעבור חבירו איסור חמור, מה שאין כשפשעה הבת בדבר, אסור לחלל שבת בעבורה. אולם לגבי איסור דרבנן, כתב שם בשם הא"ר, שיש להקל לעבור על איסור כדי להציל בת ישראל משמד גם אם פשעה בדבר, וביאר השער הצינן (שם ס"ק מו) שכיון שמצוה גדולה להצילה שהרי יתכן שתחזור בה, יש לסמוך לענין איסור דרבנן על הסוברים שיש לאדם לעבור על איסור קל כדי להציל את חבירו מאיסור חמור גם כשחבירו פשע בדבר. והוסיף, שזה שלא כמשמעות דברי המג"א (ו' רד"ס ס"ק כא) שבכל אופן שחבירו פשע, אסור לעבור גם על איסור דרבנן.

אך באופן הנ"ל שזה לא להציל משמד לא מצינו היתר להציל המשטרה מאיסור חמור של חילול שבת אפילו באיסור דרבנן היכא שמכוונים באיסור.

